

Jezus zonder verpakkingen

HARDNEKKIGE MISVERSTANDEN OVER JEZUS

Paul van Winden

© 2020, Uitgeverij Van Warven, Kampen. www.uitgeverijvanwarven.nl
Vormgeving omslag: Studio Stien, www.studiostien.nl
Drukwerk: PrintSupport4you

ISBN 978 94 93175 15 0
NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

OVERZICHT HOOFDSTUKKEN

Voorwoord 7

- 1 Kennismaking met Israëls geschriften en oudste geschiedenis 12
- 2 Opruiming van enkele veel gekoesterde misverstanden 35
- 3 Niet de hel maar de vuilnisbelt 53
- 4 Had Jezus iets tegen handel? 59
- 5 De naam van de Heer niet *ijdelijk* gebruiken 64
- 6 De humor van Jezus 68
- 7 Is alle informatie over Jezus goed overgekomen? 77
- 8 Israël in de knel – De roep om een verlosser 87
- 9 Hardnekkige dateringsfouten 104
- 10 Vertaalfouten 113
- 11 Mattheüs' bedenkelijke werkwijze 142
- 12 De kernbegrippen van Jezus' leer 158
- 13 Dat vreemde vierde evangelie 182
- 14 Jezus' antwoord op de vragen van zijn tijd 188
- 15 Een voorspelling die niet uitkwam 208
- 16 Valsheid in geschrifte? Inlassen en verdraaiingen 227
- 17 *Heden heb ik je verwekt* 242
- 18 *Zoon van God* – Wat betekende dat? 258
- 19 *Zoon van de Vader* – Barabbas 273
- 20 De Wet vervullen – Dubbelzinnige taal 286
- 21 De gedaanteverandering op de berg: een historisch ijkpunt 304
- 22 Waarin Jezus als mens uniek was 311
- 23 Diepere betekenissen? 317
- 24 De sprong van Joods naar Grieks denken. Het Credo 332
- 25 God een persoon of drie personen? 351

AANHANGSEL 357

- Art. A1 Enkele bevindingen van het wetenschappelijk bijbelonderzoek 358
- Art. A2 Methodische onderbouwing en verantwoording van de in hoofdstuk 12 samengevatte leer van Jezus 372
- Art. A3 Tekstkritiek en kopieerfouten 386

Bibliografie 394

Over de auteur 398

VOORWOORD

Er gaapt een kloof tussen het beeld van de historische Jezus, dat in de laatste eeuw met wetenschappelijke middelen gereconstrueerd is en het beeld dat veel mensen sinds hun jeugd met zich meedragen. In dat laatste beeld is de werkelijkheid verhuld door allerlei latere interpretaties en misvattingen, die aan de kaak gesteld kunnen worden met als criterium: de wetenschappelijk gereconstrueerde kern van zijn leer.

Bepaalde misvattingen vallen zo als afgedankt verpakkingsmateriaal door de mand. Wat op die manier duidelijk wordt:

- Jezus was geen verzetsstrijder met de Wet van Mozes in het vaandel.
- Hij was geen simpele Galileeër wiens leer pas filosofische status verkreeg door latere commentatoren.
- Hij was geen God op aarde.
- Zijn eerste claim op roem was niet dat hij de mensheid van de erfzonde verlost, maar dat hij Israël bevrijdde van de vrees schuldig te worden aan de eigen ondergang.
- Hij heeft nooit met de hel gedreigd.

Wat men van Jezus in de loop der tijden dacht, veranderde naarmate het wereldbeeld van de christenen veranderde. Telkens hulde men het overgeleverde beeld van Jezus in een nieuw jasje, een nieuwe verpakking, zonder de oudere verpakkingen helemaal weg te pellen. Steeds hoopte men hem in de nieuwste verpakking aan mensen met de nieuwste denkmode te kunnen verkopen. Zo werd hij met elke nieuwe verpakking meer en meer onherkenbaar.

Veel verpakkingen zijn ontmaskerd door de wetenschap op basis van de reconstructie van oude talen, de opgraving van wereldsteden (zoals Babylon) aan wier bestaan men lang getwijfeld had, de vondst van oude gebruiksvoorwerpen en documenten en beter inzicht in oude mythen en rituelen. Er is zoveel uitgepakt dat onder leken wel eens de indruk gewekt is dat de binnenste verpakking leeg is. Men heeft zelfs verkondigd dat Jezus nooit bestaan heeft, maar door een radeloze joodse bevolking met vrome fantasie omgebouwd is van een ideële figuur tot een historische held; vergelijkbaar met koning Arthur. Dat idee is door het ontdekken van historische feiten weerlegd, maar het laat nog sporen na in wat men van Jezus denkt. Zo heeft een theologische coryfee als Karl Barth zelfs verkondigd dat de ware christen Christus niet moet zoeken in de geschiedenis, maar in zijn hart. Het zou zelfs Gods bedoeling zijn dat de historische Jezus onvindbaar blijft.

De werkelijke Jezus van latere verpakkingen ontdoen, dat betekent: kennis nemen van zijn leer, zoals zijn toehoorders in Palestina die van hemzelf te horen kregen en die leer te verstaan, zoals Jezus van hen verwachtte. Want met het oog daarop had hij zijn woordkeuze bepaald. Dat mogelijk te maken, is het doel van dit boek. Laten we de verlosser verlossen van het overtollige.

Ik ben geen pionier, maar een verzamelaar van feiten. Er zijn veel feiten ontdekt, maar slechts weinig daarvan dringt door tot de geïnteresseerde leek. Wat wel doordringt, vondsten op deelgebieden, is vaak gehuld in specialistische taal. Dat spreekt de leek niet aan. Het grote respect voor Jezus dat ik door eigen onderzoek heb verworven, dwingt mij nu een gaaf beeld van deze grote hervormer van de mensheid te geven.

Is dat een ongehoorde pretentie? Ik meen van niet. Ik heb het geluk gehad een alfa- en een bèta-kijk op de wereld in mijn denken te kunnen combineren; aan de alfakant staat een groot deel van een priesteropleiding met filosofie in het pakket, aangevuld met een diploma in moderne talen; aan de bètakant staat mijn beroep als technisch-wetenschappelijk vertaler dat me genoodzaakt heeft op de hoogte te blijven van de vooruitgang in de wetenschap.

Stel u de alfa- en de bètakant voor als twee reusachtige gebieden, elk met een eigen kijk op de wereld, maar onderling gescheiden door een lange en hoge schutting. In dat beeld zie ik mezelf staan op de schutting, neerkijkend op de twee gebieden, me erover verwonderend dat bijna alle mensen denken dat wat zij door de schutting niet zien, niet meetelt. De twee samenlevingen aan weerszij van de schutting verstaan elkaar niet. Ik mag dankbaar zijn dat ik, staande op de schutting, van onbelemmerd zicht kon profiteren om oplossingen te vinden, die me nu in staat stellen de essentie van Jezus' leer op een overtuigende manier te presenteren. Ik vraag geen geloof, ik doe een beroep op inzicht.

Aan het einde van mijn uitpakproces treft u geen lege doos aan, maar een bewonderenswaardige mens die niet alleen als ethicus vertelde hoe men het best kan leven, maar die ook zijn eigen leven inrichtte tot een levend voorbeeld dat tot navolging opriep. Anders dan velen denken, verklaarde hij niet dat men moet beginnen met geloven; wat hij zocht, was vertrouwen en niets daarin is in strijd met de rede. Hij bood als grondslag geen geloofsbelijdenis, maar stukken inzicht in de vorm van episoden van het dagelijks leven in een klein mensenverband, beschreven in gelijkenissen.

Ik ga niet uit van het dogma dat de Bijbel Gods woord is. Voor ò mij is de Bijbel een boekenverzameling met leerzame gedeelten en hier en daar diepe wijsheden. De belangrijkste daarvan is de leer van Jezus van Nazareth. Om die leer overtuigend te brengen, hoefde hij het bestaan van God niet te bewijzen. Een feit is dat hij God niet eens definieerde, hij nam Hem onbevangen op in een denkmodel. Wat dat inhoudt, is nog lang niet volledig doordacht.

Veel van wat ik in dit boek naar voren schuif, komt niet uit mijn eigen koker, maar ontleen ik aan grote denkers voor me. Die zijn te veel om op te noemen. Een uitzondering wil ik maken voor Gautama Boeddha, Paulus van Tarsus, Origenes van Alexandrië, Thomas van Aquino en dichter bij huis William James, Rudolf Steiner, Pierre Teilhard de Chardin, Joseph Campbell en Alfred North Whitehead. Voor de rest moeten citaten mijn dankbaarheid tonen.

Misschien denkt u nu: 'Er zijn toch al heel wat deugdelijke boeken verschenen over de historische Jezus? Wat is dan de meerwaarde van dit boek?' Eenvoudig dit: dat het niet alleen aantoonst waar het Jezus om ging, maar ook waar het hem *niet* om ging. Vandaar de ondertitel van dit boek: aandacht voor hardnekkige misverstanden over Jezus. Jezus verdient beter dan dat wie met hem kennis wil maken, eerst de ene verpakking na de andere moet verwijderen. Die moeite wil ik u besparen.

Hoe het kan dat er na 20 eeuwen nog nieuwe feiten over Jezus' leer en daden te melden zijn? Ten eerste omdat de komst van de grote volksverhuizingen de aanzet gaf tot 12 eeuwen waarin objectieve kennis over Jezus verdween. Wat men van hem wist, schreef men slechts op als het gebruikt kon worden ter verdediging van een theologisch standpunt. Kennis van oude culturen en oude talen werd als niet-relevant beschouwd. Verder heerste tussen 400 en 1500 v.Chr. de gedachte: 'Rome zal het wel weten; en als ik Rome tegenspreek, wacht mij de brandstapel'.

De Reformatie brak wel het monopolie van Rome maar gebruikte de Bijbel slechts als een boek met bewijsplaatsen voor reeds vastgestelde dogma's. Voor eigenwijze onderzoekers dreigde opnieuw de brandstapel.

Objectieve kennis van de denkwereld waarin het christendom ontkeemd was, moest wachten tot de opkomst van de moderne archeologie. Denk aan de vondst in 1800 van de steen van Rosetta die het mogelijk maakte Egyptische hiërogliefen te lezen, de ontdekking van de enorme Assyrische bibliotheek uit ca. 650 v.Chr., de ontcijfering van veel oude talen, de vondst in 1859 van een volledig Grieks Nieuw Testament uit de vijfde eeuw door Constantin von Tischendorf, de ontdekking in 1947 van de Dode Zee-rollen met een macht aan geschriften uit de tijd van Jezus, de vondst van alternatieve christelijke documenten in Nag Hammadi en de wetenschappelijke bestudering van de Talmoed. Door dit alles werd duidelijk dat tal van uitspraken van Jezus iets heel anders betekenden dan brave theologen eeuwenlang gedacht hadden.

Dit boek is het resultaat van onderzoek en literatuurstudie, waarmee ik begon toen ik 33 jaar was. Ik ben nu 90. In die tussentijd heb ik bij tijden belangrijke steun ervaren van personen, waarmee ik niet steeds contact heb behouden, maar die ik toch hierbij mijn dank wil betuigen.

Ik noem dan Frans van Bussel van Uitgeverij Vrij Geestesleven, Margriet Gastkemper van het Origenes-Instituut, Wim Schuwirth met zijn pastorale inbreng, ds. Hans Stolp als inspirator en adviseur, dr. John van Schaijk als kritisch lezer, Manuela De Doncker als redactrice, wijlen dr. Roland van Vliet als geestverwant, Annemieke Blöte, mijn dochter Lysan die het project jarenlang begeleid heeft en, zeker niet te vergeten, mijn vrouw Tine, die omwille van een hersteld beeld van Jezus, het zeer vaak zonder mijn nabijheid heeft moeten stellen.

I

KENNISMAKING MET ISRAËLS GESCHRIFTEN EN OUDSTE GESCHIEDENIS

Bemerking vooraf

Omdat niet-christenen bezwaar kunnen hebben tegen aanduidingen als '23 v. Chr.' of 'de 6e eeuw n. Chr.', laat ik jaartallen van vóór het begin van onze era voorafgaan door het minteken en jaartallen van daarna door het plusteken. Dan hoeft het woord Christus niet te vallen. Zo gezegd regeerde koning David ongeveer van -1000 tot -960 en werd de tempel van Jeruzalem verwoest in +70 (en is mijn kleinzoon geboren in +2000).

I.O WAAROM DIT HOOFDSTUK?

Anders dan schrijvers van algemene inleidingen en monografieën kan ik me geen voorstelling maken van wat iemand, die dit boek ter hand neemt, al van de zaak afweet. Wat u in dit hoofdstuk geboden wordt, is wellicht voor sommigen onmisbaar als basisinformatie; die kan tijdens het lezen van dit boek gemakkelijk geraadpleegd worden. Dat geldt vooral voor par. 1.2. Bent u met de Bijbel redelijk vertrouwd, dan mist u niets als u met de lezing van dit boek begint bij hoofdstuk 2.

Om praktische redenen volg ik bij het presenteren van argumenten een procedé, dat lijkt op de restauratie van een door allerlei aanbouwsels stijlloos geworden bouwwerk. Eerst moeten duidelijk later eraan geplakte bouwsels verwijderd worden (hfs 2-6). Daarna komt iets van de oorspronkelijke grote lijn te zien (hfs 7 en 8). Met dat als referentie worden bronnen van fouten opgespoord (hfs 9-11). Dan is het tijd om een grondige schets te geven van wat ooit het basisontwerp was: helderheid verkrijgen over wat Jezus geleerd heeft (hfs 12-14). Dat kan

weer als referentie dienen bij het aanpakken van de meest verwerpelijke toevoegsels, misvattingen die ernstige gevolgen gehad hebben. Tenslotte volgt een bezinning op: wat nu?

I.1 DE NAAM JAHWE

In dit boek zal ik de God van Israël niet aanduiden als de Heer(e) maar als Jahwe. De aanduiding *de Heer(e)*, Hebreeuws *Adonai*, is ontstaan toen rond -400 strenggelovige Joden begonnen te vrezen dat ze de Godsnaam Jahwe wellicht onnodig gebruikten en daarmee één van de Tien Gebo-den overtraden. Die vrees gaat terug op een verkeerd begrepen woord¹.

Maar was het nu Jahwe(h) of Jehova(h)?

De schriftelijk overgeleverde Hebreeuwse teksten uit die verre dagen gaven alleen medeklinkers te lezen en noteerden *Jahwe(h)* dus als *JHWH*. Bij het hardop voorlezen in de synagoge moest men hier wel klinkers invullen.

Of men aanvankelijk, toen de vrees om de Godsnaam uit te spreken nog niet bestond, *Jahwe* of *Jehova* zei, is van ondergeschikt belang. Even onbelangrijk als of men God aanspreekt als *Vaeder* of *Vaoder*. En of we Jahwe of Jahweh schrijven: die h aan het eind horen wij immers niet.

Ik houd me waar mogelijk aan de spelling *Jahwe*.

I.2 TERMEN

Allegorese
Bijbel

Zaken die alledaags lijken, als symbolisch uitleggen. Dit woord komt van *biblia*, maar dat betekent *boeken*; de Bijbel is geen boek maar een hele bibliotheek met boeken van verschillende auteurs en uit ver uiteenlopende tijden. Goed om te weten: het boek *Prediker* is moeilijk te verzoenen met het veel belangrijkere boek *Deuteronomium*.

1 Namelijk *lasjaw*, zie 5.1.

Canon <i>Chetuvim</i>	Het eerste complete overzicht van de inhoud van het Nieuwe Testament hebben we van Athanasius uit +367, maar rond +220 erkende Origenes reeds alle grotere nieuwtestamentische geschriften. Overzicht van erkende geschriften. Derde hoofddeel van het Oude Testament, bij ons bekend als de <i>Geschriften</i> .
Deuterocanonieke werken	Boeken, opgenomen in de Bijbel van Rooms-Katholieken en Oosters-Orthodoxen, maar ontbrekend in de <i>Tenach</i> en de Protestantse Bijbel (te lezen in P. Oussoren: <i>Buiten de Vesting</i> , uitgeverij Skandalon 2008).
Eon	Eén van vier grote cultuurperiodes, bekend als de gouden eeuw, zilveren eeuw, bronzen eeuw (niet te verwarren met de bronstijd van de archeologen) en ijzeren eeuw; veel langer dan een eeuw.
Exegese Gemara	Uitleg van moeilijke tekstpassages. Laatste deel van de Talmoed, geschreven in het Aramees.
<i>Geschriften</i> Godsrijk Jahwe of Jahweh	Derde deel van het Oude Testament. Zie: Koninkrijk van God. In het Hebreeuws/Aramesee (medeklinker)schrift gespeld: JHWH. Uit vrees voor misbruik van de Godsnaam vaak uitgesproken als Adonai, <i>Heer(e)</i> .
Jabneh, Jamnia	Plaats in Palestina waar in +90 de Joden de samenstelling van de Tenach (het joodse Oude Testament) voor de toekomst vaststelden.
JHWH Koninkrijk van God, Koninkrijk de hemelen	Zie Jahweh. Bestel waarin wezens samenleven met God als garant voor vrede en welzijn; oorspronkelijk: onder een door God erkend (gezalfd) koning.
Lernen	Sstudie van de Talmoed om tot in detail Gods wil, vervat in de Thora, te leren kennen.
Logia	(mv. van logion) aan Jezus toegeschreven zinnen of afgeronde tekstgedeelten.

<i>Misjna</i>	Aanvullingen bij en commentaren op de Wet, staat in het Hebreeuws; deel 2 van de Talmoed; in +140 gecanoniseerd.
Moedertekst	Een tekst waarvan een aantal kopieën gemaakt is, die dan beschouwd kunnen worden als kinderen van de gekopieerde <i>moeder</i> . Als de moeder een fout bevat, vind je die in de regel terug in elk van de kinderen.
<i>Nabiim</i> Nieuwe Testament	Tweede grote deel van het Oude Testament. Niet door Joden erkend bijbelgedeelte. De oudste bewaarde exemplaren staan alle in het Grieks. Wel zijn exemplaren in Jezus' eigen taal, het Aramees, bewaard, maar dat Aramees is van zes eeuwen n.Chr. Wat daarin aan Jezus' situatie toegeschreven wordt, kan best al die tijd foutloos doorgegeven zijn. Maar zie hoofdstuk 19 (re: Barabbas).
Oude Testament	Het door Joden en Christenen erkende deel van de Bijbel; door Joden de <i>Tenach</i> genoemd. Een Griekse vertaling ervan, door Joden tussen -300 en -200 vervaardigd, heet de <i>Septuagint</i> .
Parousia	Letterlijk: aanwezigheid; gebeuren waarin een vorst zich presenteert aan zijn volk; plechtige verschijning. In het Nieuwe Testament: de verschijning van de opgestane Heer als overgang naar een eon van welzijn en vrede (het Godsrijk).
Perikoop	Tekstpassage die, alvorens in een groter geheel (bijv. een evangelie) opgenomen te zijn, enige tijd als los gegeven mondeling is doorgegeven; zie 2.3.
Profeet	Door God gekozen (of door een oudere profeet gezalfd) geestelijk leider wiens tong geacht werd bij openbaringen door God bestuurd te worden.
<i>Profeten</i>	Tweede deel van het Oude Testament, omvat uitspraken van profeten en ermee samenhangende historische werken.
Rijk Gods Septuagint	Zie: Koninkrijk van God. Griekse vertaling, door Joden rond -200 gemaakt van <i>Wet en Profeten</i> en buiten Palestina verder aangevuld met <i>Geschriften</i> en deuterocanonieke werken in het Grieks.

Synoptische evangeliën	De evangeliën volgens Mattheüs, Markus en Lukas. De overeenkomsten tussen deze drie maken het mogelijk ze met wat aanpassingen te vervlechten tot één groot evangelie, een zogenaamde synopsis.
Talmoed	Joods object van <i>leren</i> ; bestaat uit de <i>Tenach</i> , <i>Misjna</i> en <i>Gemara</i> (resp. Oude Testament, Overleveringen der Vaders en Completering).
<i>Tenach</i>	De joodse versie van het Oude Testament; woord gevormd uit de beginlettergrepen van <i>Thora</i> – <i>Nabiim</i> – <i>Chetuvim</i> .
Thora	<i>De Wet</i> : ooit de vijf boeken van Mozes genoemd; omvat de boeken <i>Genesis</i> , <i>Exodus</i> , <i>Leviticus</i> , <i>Numeri</i> en <i>Deuteronomium</i> . Eerste deel van de Tenach of Oude Testament.
Tien Geboden	Volgens de Thora door Jahwe aan Mozes gegeven in het Sinaïgebergte, gekerfd in stenen platen.
Vulgaat of Vulgata	Rond +400 door Hieronymus gemaakte Bijbelvertaling van Hebreeuws en Grieks naar het Latijn.
De Wet <i>Wet en Profeten</i>	Zie: Thora. Wat in Jezus' tijd erkend werd als betrouwbare Heilige Schrift van Israël. Daaronder vielen niet het boek <i>Daniël</i> en de <i>Geschriften</i> of <i>Chetuvim</i> . De laatste werden pas gecanoniseerd in +90 in Jabneh.

I.3 DE NUMMERING VAN DE TIEN GEBODEN

In de oudste handschriften zijn de Tien Geboden (zie Exodus 20:1-17 en Deuteronomium 5:7-21) niet genummerd. De nummering is ten dienste van studie en verwijzingen pas in de derde eeuw te Alexandrië ingevoerd. Daarbij trad een verschil op tussen de nummering, zoals in gebruik in de joodse Tenach en die welke in de Griekse vertaling (de Septuagint en vervolgens in de Vulgaat) toegepast werd. Het verbod van het erkennen van andere goden en het verbod van het maken van beelden werden door Aramees-sprekende Joden beschouwd als twee voorschriften, maar door Grieks-sprekende als onderdelen van één ver-